

Struktura a faktory dlouhodobé nezaměstnanosti v Moravskoslezském kraji, možnosti ovlivňování její úrovně pomocí nástrojů aktivní politiky trhu práce

Jiří Balcar, Milan Šimek

Úvod

Příspěvek analyzuje dlouhodobě nezaměstnané v Moravskoslezském kraji z pohledu jejich příslušnosti k tzv. rizikovým skupinám na trhu práce. Na základě výsledků zkoumání jsou na závěr též diskutovány možnosti a omezení využití vybraných nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, které mohou ovlivňovat úroveň dlouhodobé nezaměstnanosti v kraji.

V analýze byly využity vybrané osobní charakteristiky uchazečů o zaměstnání, kteří byli evidováni na úřadech práce Moravskoslezského kraje k 30.6. 2009. Za dlouhodobě nezaměstnaného považují autoři takového uchazeče o zaměstnání, jehož délka evidence přesáhla 12 po sobě jdoucích měsíců.

1. Základní charakteristiky dlouhodobě nezaměstnaných v Moravskoslezském kraji

Základní soubor, jenž byl použit k analýze dlouhodobé zaměstnanosti, zahrnoval anonymizované osobní charakteristiky 75 230 uchazečů o zaměstnání registrovaných k 30.6. 2009. Jednalo o všechny uchazeče o zaměstnání, kteří se k tomuto datu nacházeli v evidenci úřadů práce v kraji.

Do vlastní podrobné analýzy bylo zahrnuto 21 653 dlouhodobě nezaměstnaných uchazečů o zaměstnání, což představuje 28,8 % souboru. Vybrané charakteristiky struktury dlouhodobě nezaměstnaných v Moravskoslezském kraji k 30.6.2009 jsou uvedeny v tabulce 1.1.

Z hlediska pohlaví mezi dlouhodobě nezaměstnanými mírně převažují ženy (53,4 %). Z pohledu délky nezaměstnanosti bylo v evidenci od 1 roku do 2 let 29,7 % osob, od 2 do 5 let 31,1 % osob a nad 5 let 39,2 % osob.

Významnou charakteristikou je rovněž věk dlouhodobě nezaměstnaných, kdy 47,2 % dlouhodobě nezaměstnaných tvoří uchazeči starší 50 let. Své zastoupení však zde mají i velmi mladí uchazeči do 20 let (1,2 %).

Z pohledu nejvyššího stupně vzdělání významné skupiny tvoří uchazeči s se středním odborným vzděláním s výučním listem (42,9 %), uchazeči se základním vzděláním (37,5 %), případně také uchazeči s úplným středním odborným vzděláním s maturitou (8,6 %). V analyzovaném souboru se však také nachází 491 osob s ukončeným stupněm vysokoškolského vzdělání (2,3 %).

Rovněž zdravotní omezení různého typu jsou významně zastoupena mezi charakteristikami dlouhodobě nezaměstnaných. U 14 091 osob (65,1 %) se vyskytují zdravotní postižení nebo další omezení vyplývající z jejich zdravotního stavu, která často působí negativně při hledání pracovního místa.

Tab. 1.1: Struktura dlouhodobě nezaměstnaných v Moravskoslezském kraji k 30.6. 2009

Charakteristika	Počet (osoby)	Podíl (%)
Celkem	21 653	100,0
Délka nezaměstnanosti (v letech)		
< 1 - 2)	6 433	29,7
< 2 - 5)	6 737	31,1
< 5 - ∞)	8 483	39,2
Rizikové skupiny uchazečů o zaměstnání		
fyzické osoby do 20 let věku	261	1,2
absolventi	25	0,1
těhotné ženy, kojící ženy a matky do devátého měsíce po porodu	160	0,7
fyzické osoby pečující o dítě do 15 let věku	3 677	17,0
fyzické osoby starší 50 let věku	10 217	47,2
fyzické osoby, které potřebují zvláštní pomoc	1 320	6,1
osoby se zdravotním postižením nebo jiným zdravotním omezením	14 091	65,1
osoby s nižším středním vzděláním (D) nebo nižším vzděláním (A, B, C)	8 260	38,1
Pohlaví		
Muž	10 096	46,6
Žena	11 557	53,4
Dosažené vzdělání		
A - bez vzdělání	37	0,2
B - neúplné základní vzdělání	100	0,5
C - základní vzdělání	8 115	37,5
D - nižší střední vzdělání	8	0,0
E - nižší střední odborné vzdělání	417	1,9
H - střední odborné vzdělání s výučním listem	9 281	42,9
J - střední nebo stř. odb. vzděl. bez matur. i výuč. listu	194	0,9
K - úplné střední všeobecné vzdělání	496	2,3
L - úplné střední odborné vzdělání s vyučením i maturitou	621	2,9
M - úplné střední odborné vzdělání s maturitou (bez vyučení)	1 868	8,6
N - vyšší odborné vzdělání	25	0,1
R - bakalářské vzdělání	55	0,3
T - vysokoškolské vzdělání	430	2,0
V - vysokoškolské doktorské vzdělání	6	0,0
Zdravotní stav		
bez zdravotního omezení	7 540	34,8
osoba uznaná za dočasně neschopnou práce	10	0,0
jiné zdravotní omezení	7 777	35,9
OZP - zdrav. Znevýhodněná	1 103	5,1
OZP - částečně invalidní	5 194	24,0
OZP - plně invalidní (§ 39/1b)	17	0,1
n.a.	12	0,1
Rozdíl hlavních tříd posledního a požadovaného zaměstnání dle KZAM		
-3 až -8	2 909	13,4
-1 a -2	5 060	23,4
0	7 035	32,5
1 a 2	1 287	5,9
3 až 8	683	3,2
n.a. nebo bývalí či potenciální příslušníci armády	4 679	21,6

Zdroj: úřady práce Moravskoslezského kraje, vlastní zpracování

Pozn.: Záporná hodnota rozdílu hlavních tříd posledního a požadovaného zaměstnání naznačuje pohyb směrem k méně náročným a méně kvalifikovaným zaměstnáním (např. od zaměstnání hlavní třídy KZAM 2 k zaměstnáním spadajícím do hlavní třídy KZAM 4). Kladné hodnoty rozdílu pak naznačují pohyb opačným směrem. Absolutní hodnota rozdílu pak zachycuje rozsah uvedeného pohybu.

Z analýzy posledního zaměstnání podle klasifikace zaměstnání (dále KZAM) vyplývá, že 20,5 % dlouhodobě nezaměstnaných vykonávalo zaměstnání v hlavní třídě řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé, opraváři (hlavní třída 7 KZAM), 17,3 % z nich pracovalo jako pomocní a nekvalifikovaní pracovníci (hlavní třída 9 KZAM) a 15,1 % jako provozní pracovníci ve službách a obchodě (hlavní třída 5 KZAM). U 16,3 % osob nebyla tato charakteristika uvedena. Z výše uvedeného vyplývá, že velmi významná část dlouhodobě nezaměstnaných pracovala v zaměstnáních typických pro sekundární trh práce. Rovněž jejich očekávání (požadovaná zaměstnání) se koncentrují na tento trh práce. Např. 51,3 % z nich by chtělo vykonávat práce pomocného charakteru typické pro hlavní třídu 9 KZAM, 13,8 % dlouhodobě nezaměstnaných by chtělo nastoupit na pracovní místa provozních a obslužného charakteru (hlavní třída 5 KZAM) a 12,1 % by chtělo pracovat v zaměstnáních hlavní třídy 7 KZAM.

Analýza vztahu mezi posledním zaměstnáním a požadovaným zaměstnáním ukázala u 7 035 osob (32,5 %) hledání zaměstnání v rámci stejné hlavní třídy. U významného počtu osob (37,2 %) byl zaznamenán posun směrem k zaměstnáním s nižší kvalifikační náročností, což svědčí o jistém snížení očekávání uchazečů o zaměstnání. 9,1 % osob by chtělo pracovat na pracovním místě s vyšší kvalifikační náročností než vykonávali před nástupem do evidence úřadu práce.

Z pohledu okresu trvalého bydliště je nejvíce dlouhodobě nezaměstnaných evidováno v okrese Karviná (36,1 %) a Ostrava (27,8 %). 69,9 % těchto nezaměstnaných má trvalé bydliště ve městech nad 20 000 obyvatel.

2. Dlouhodobá nezaměstnanost rizikových skupin uchazečů o zaměstnání

Pro identifikaci síly působení rizikových faktorů, které mohou ovlivňovat setrvání uchazečů o zaměstnání v dlouhodobé nezaměstnanosti bylo vytipováno následujících 8 faktorů, které jsou často překážkou uplatnění jedince na trhu práce. Jedná se o:

- nízký věk - fyzické osoby do 20 let věku,
- nedostatek praxe - absolventi,
- překážky souvisejícím těhotenstvím a mateřstvím - těhotné ženy, kojící ženy a matky do devátého měsíce po porodu,
- překážky související s péčí o dítě - fyzické osoby pečující o dítě do 15 let věku,
- vyšší věk - fyzické osoby starší 50 let věku,
- potřeba zvláštní pomoci - fyzické osoby, které potřebují zvláštní pomoc,
- zdravotní omezení - osoby se zdravotním postižením nebo jiným zdravotním omezením,
- nízká úroveň vzdělání a kvalifikace - osoby s nižším středním vzděláním (D) nebo nižším vzděláním (A, B, C).

Vymezení příslušnosti k jednotlivým skupinám vychází jednak ze znění zákona 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění, paragraf 33, odstavec 1, písmeno a, b, c, d, e, g a bylo autory doplněno na základě konzultací s experty z úřadů práce o příznaky zdravotních omezení, absolventy a nízkou úroveň kvalifikace.

V tabulce č. 2.1 je uveden výskyt kumulací rizikových faktorů mezi 21 653 dlouhodobě nezaměstnanými v Moravskoslezském kraji k 30. 6. 2009.

Tab.2.1: Výskyt kumulací rizikových faktorů uchazečů o zaměstnání

	Celkem	Muži	Ženy	
0 rizikových faktorů	1 862 8,6	609 6,0	1 253 10,8	četnost podíl
1 rizikový faktor	6 479 29,9	2 620 26,0	3 859 33,4	četnost podíl
2 rizikové faktory	8 926 41,2	4 883 48,4	4 043 35,0	četnost podíl
3 rizikové faktory	3 869 17,9	1 744 17,3	2 125 18,4	četnost podíl
4 rizikové faktory	512 2,4	239 2,4	273 2,4	četnost podíl
5 rizikových faktorů	5 0,0	1 0,0	4 0,0	četnost podíl
Celkem	21 653 100,0	10 096 100,0	11 557 100,0	četnost podíl

Zdroj: vlastní zpracování

Analýza ukázala, že u 91,4 % dlouhodobě nezaměstnaných se vyskytuje alespoň jeden výše uvedený faktor. V 29,9 % případů se jedná o jeden faktor, u 41,2 % dlouhodobě nezaměstnaných působí dva faktory a u 17,9 % tři faktory. Současné působení více než tři rizikových faktorů se vyskytuje pouze v malém počtu případů.

Členění výsledků podle pohlaví ukázalo, že podíl osob s kumulací 2 a více rizikových faktorů je výrazně vyšší v případě mužů. U žen je naopak vyšší podíl osob s žádným nebo 1 rizikovým faktorem, z čehož lze usuzovat, že v těchto případech je setrvávání v nezaměstnanosti spíše otázkou volby (výběru) než nepříznivého působení rizikových faktorů.

Tabulka 2.2 vyjadřuje vztah mezi délkou evidence uchazečů o zaměstnání v letech a jejich příslušností do rizikové skupiny.

Tab. 2.2: Délka evidence uchazečů o zaměstnání (v letech) v závislosti na počtu kumulací rizikových faktorů

	Počet rizikových faktorů u 1 uchazeče o zaměstnání							
	0	1	2	3	4	5	Σ	
Celkem	1 862 100,0	6 479 100,0	8 926 100,0	3 869 100,0	512 100,0	5 100,0	21 653 100,0	četnost podíl
< 1 - 2)	1 085 58,3	2 443 37,7	2 241 25,1	642 16,6	22 4,3		6 434 29,7	četnost podíl
< 2 - 5)	533 28,6	2 247 34,7	2 879 32,3	1 020 26,4	58 11,3		6 737 31,1	četnost podíl
< 5 - ∞)	244 13,1	1 789 27,6	3 806 42,6	2 207 57,0	432 84,4	5 100,0	8 483 39,2	četnost podíl

Zdroj: vlastní zpracování:

Podrobnější analýza potvrdila existenci statisticky signifikantní pozitivní korelace, na hladině významnosti 0,01, mezi délkou evidence v registru uchazečů o zaměstnání a počtem rizikových faktorů, které jsou uchazeči vlastní.

V tabulce 2.3 je vyjádřena struktura výskytu kumulací rizikových faktorů a na jejich základě jsou identifikovány nejčastěji se vyskytující rizikové faktory.

Tab. 2.3: Struktura kumulací rizikových faktorů uchazečů o zaměstnání

	Počet rizikových faktorů u 1 uchazeče o zaměstnání							četnost podíl
	0	1	2	3	4	5	Σ	
Celkem	1 862 100,0	6 479 100,0	8 926 100,0	3 869 100,0	512 100,0	5 100,0	21653 100,0	četnost podíl
fyzické osoby do 20 let věku		4 0,1	191 2,1	59 1,5	7 1,4		261 1,2	četnost podíl
absolventi		23 0,4	1 0,0	1 0,0			25 0,1	četnost podíl
těhotné ženy, kojící ženy a matky do devátého měsíce po porodu		29 0,4	67 0,8	57 1,5	7 1,4		160 0,7	četnost podíl
fyzické osoby pečující o dítě do 15 let věku		1 423 22,0	1 533 17,2	570 14,7	146 28,5	5 100,0	3 677 17,0	četnost podíl
fyzické osoby starší 50 let věku		1 095 16,9	5 528 61,9	3 116 80,5	473 92,4	5 100,0	10 217 47,2	četnost podíl
fyzické osoby, které potřebují zvláštní pomoc		30 0,5	246 2,8	642 16,6	397 77,5	5 100,0	1 320 6,1	četnost podíl
osoby se zdravotním postižením nebo jiným zdravotním omezením		2 783 43,0	7 105 79,6	3 687 95,3	511 99,8	5 100,0	14 091 65,1	četnost podíl
osoby s nižším středním vzděláním nebo nižším vzděláním (A - D)		1 092 16,9	3 181 35,6	3 475 89,8	507 99,0	5 100,0	8 260 38,1	četnost podíl
osoby s vyznačenou nejčastější kombinací rizikových faktorů	1 862 100,0	2 783 43,0	4 763 53,4	2 623 67,8	359 70,1	5 100,0	- -	četnost podíl

Zdroj: vlastní zpracování

Nejčastějšími rizikovými faktory jsou výskyt zdravotního postižení nebo jiných zdravotních omezení (celkem v 65,1 % případech), věk přesahující 50 let (celkem v 47,2 % případů) a dosažení nízké úrovně vzdělání (celkem v 38,1 % případů). Alespoň jeden z uvedených rizikových faktorů se vyskytuje celkem u 18 235 dlouhodobě nezaměstnaných, což odpovídá 84,2 %. Kombinace všech uvedených faktorů se pak vyskytuje u 3 095 dlouhodobě nezaměstnaných, což odpovídá 70,6 % uchazečů, kteří kumulují 3 a více rizikových faktorů.

Podrobnější strukturu dlouhodobě nezaměstnaných dle věku, dosaženého stupně vzdělání a zdravotního omezení obsahuje příloha 1.

3. Rizikové faktory aneb komu hrozí dlouhodobá nezaměstnanost?

Dlouhodobě nezaměstnaní v Moravskoslezském kraji, tj. uchazeči o zaměstnání nepřetržitě registrovaní v evidenci úřadu práce déle než 12 měsíců, vykazují vysokou četnost charakteristik, jež jsou obecně považovány za znevýhodňující na trhu práce, a často dochází ke kumulaci těchto charakteristik v případě jedné osoby, jak bylo ukázáno výše. Otázkou však zůstává, zda opravdu všechny z uvažovaných charakteristik zvyšují pravděpodobnost překročení jednorocní délky nezaměstnanosti a zda tyto charakteristiky zvyšují uvedenou pravděpodobnost stejnou měrou.

Odpověď na tyto otázky pak poskytují výsledky provedené regresní analýzy, jež se zaměřila jednak na identifikaci faktorů vedoucích k dlouhodobé nezaměstnanosti, jednak na kvantifikaci jejich významu, resp. pravděpodobnosti výskytu dlouhodobé nezaměstnanosti v závislosti na výskytu jednotlivých faktorů.

Datovou základnou pro kvantifikaci regresního modelu, jenž je specifikován níže, tvořila individuální data 75 230 uchazečů o zaměstnání registrovaných v Moravskoslezském kraji k 30.6. 2009. Vzhledem

k neúplné struktuře dat u 942 uchazečů byli tito ze základního souboru odstraněni a nadále bylo pracováno s daty čítajícími 74 288 pozorování, tedy 98,75 % základního souboru.

Obecnou formu odhadovaného regresního modelu lze vyjádřit závislostí překročení či nepřekročení 12 měsíční délky nezaměstnanosti na vektoru osobnostních charakteristik uchazeče o zaměstnání a vektoru charakteristik prostředí, jež aproximuje charakteristiky lokálního trhu práce.

Konkrétní podoba uvedeného modelu (dále označovaný jako Model 1) pak může být vyjádřena následující funkcí:

$$dl_nez = pohl + rok_nar + vzděl + zdrav + absolv + matky + dítě15 + zvl_pom + okr_br + okr_fm + okr_ki + okr_nj + okr_op + obec_obyv + obec_podil_nez$$

kde dl_nez je binární proměnnou dlouhodobé nezaměstnanosti (0 pro nezaměstnanost kratší než 12 měsíců, 1 pro nezaměstnanost delší než 12 měsíců), $po hl$ je binární proměnnou pro pohlaví (0 pro muže, 1 pro ženy), rok_nar udává rok narození (resp. věk), $vzděl$ určuje stupeň dosaženého vzdělání (1 pro stupeň vzdělání A, B klasifikace KKO V, 2 pro stupeň vzdělání C, D, E, 3 pro stupeň vzdělání H, J, 4 pro stupeň vzdělání K, L, M, 5 pro stupeň vzdělání N, 6 pro stupeň vzdělání R a 7 pro stupeň vzdělání T, V), $zdrav$ určuje zdravotní stav jedince (1 pro osoby bez zdravotního omezení nebo osoby uznávané za dočasně práce neschopné, 2 pro osoby s jiným zdravotním omezením, 3 pro osoby zdravotně znevýhodněné, 4 pro osoby částečně invalidní a 5 pro osoby plně invalidní), $absolv$ je binární proměnnou označující absolventy škol (0 pro osoby nespádající do této kategorie, 1 pro osoby spadající do této kategorie), $matky$ je binární proměnnou označující těhotné ženy, kojící ženy a matky do 9 měsíců po porodu (0 pro osoby nespádající do této kategorie, 1 pro osoby spadající do této kategorie), $dítě15$ je binární proměnnou označující osoby pečující o dítě do 15 let (0 pro osoby nespádající do této kategorie, 1 pro osoby spadající do této kategorie), zvl_pom je binární proměnnou označující osoby vyžadující zvláštní pomoc (0 pro osoby nespádající do této kategorie, 1 pro osoby spadající do této kategorie), okr_br , okr_fm , okr_ki , okr_nj , okr_op jsou binární proměnné sloužící pro identifikaci okresu (porovnávacím základem je tedy okres Ostrava - město), $obec_obyv$ je proměnnou udávající počet obyvatel obce, v níž uchazeč o zaměstnání bydlí, a $obec_podil_nez$ vyjadřuje podíl nezaměstnaných k celkové populaci v dané obci.

Očekávaná nelinearita vztahu vysvětlujících proměnných s vysvětlovanou proměnnou vedla k alternativní specifikaci výše uvedené regresní funkce s větším zastoupením proxy proměnných na místo spojitých lineárních proměnných. Tuto alternativní specifikaci (dále označovanou jako Model 2) lze zapsat následující funkcí:

$$dl_nez = pohl + do20let + nad50let + zdrav_jzom + zdrav_znev + zdrav_castinv + zdrav_plninv + vzděl_AB + vzděl_CDE + vzděl_HJ + vzděl_K + vzděl_L + vzděl_N + vzděl_R + vzděl_TV + absolv + matky + dítě15 + zvl_pom + okr_br + okr_fm + okr_ki + okr_nj + okr_op + obec_do2tis + obec_2-50tis + obec_20-50tis + obec_podil_nez$$

kde dl_nez je binární proměnnou dlouhodobé nezaměstnanosti (0 pro nezaměstnanost kratší než 12 měsíců, 1 pro nezaměstnanost delší než 12 měsíců), $po hl$ je binární proměnnou pro pohlaví (0 pro muže, 1 pro ženy), $do20let$ a $nad50let$ jsou binární proměnné věkových kategorií do 20 let věku a nad 50 let věku (0 pro osoby nespádající do uvedené kategorie, 1 pro osoby spadající do uvedené kategorie), $zdrav_jzom$, $zdrav_znev$, $zdrav_castinv$, $zdrav_plninv$ jsou binární proměnné kategorií zdravotního stavu, konkrétně pro osoby s jiným zdravotním omezením, osoby zdravotně znevýhodněné, osoby částečně invalidní a osoby plně invalidní (0 pro osoby nespádající do uvedené kategorie, 1 pro osoby spadající do uvedené kategorie), $vzděl_AB$, $vzděl_CDE$, $vzděl_HJ$, $vzděl_K$, $vzděl_L$, $vzděl_N$, $vzděl_R$, $vzděl_TV$ jsou binární proměnné dosaženého stupně vzdělání dle klasifikace KKO V, přičemž písmena v názvu proměnné odpovídají jednotlivým stupňům vzdělání této klasifikace (0 pro osoby

nespadající do uvedené kategorie, 1 pro osoby spadající do uvedené kategorie), *absolv* je binární proměnnou označující absolventy škol (0 pro osoby nespádající do této kategorie, 1 pro osoby spadající do této kategorie), *matky* je binární proměnnou označující těhotné ženy, kojící ženy a matky do 9 měsíců po porodu (0 pro osoby nespádající do této kategorie, 1 pro osoby spadající do této kategorie), *dítě15* je binární proměnnou označující osoby pečující o dítě do 15 let (0 pro osoby nespádající do této kategorie, 1 pro osoby spadající do této kategorie), *zvl_pom* je binární proměnnou označující osoby vyžadující zvláštní pomoc (0 pro osoby nespádající do této kategorie, 1 pro osoby spadající do této kategorie), *okr_br*, *okr_fm*, *okr_ki*, *okr_nj*, *okr_op* jsou binární proměnné sloužící pro identifikaci okresu, *obec_do2tis*, *obec_2-50tis*, *obec_20-50tis* jsou binární proměnné pro stanovení velikosti obce, resp. počtu obyvatel obce, přičemž byly uvažovány následující velikostní intervaly $<0;2.000$), $<2.000;20.000$), $<20.000;50.000$) a poměřovací interval $<50.000;\infty$), *obec_podil_nez* vyjadřuje podíl nezaměstnaných k celkové populaci v dané obci. V případě této regresní rovnice tak poměřovací základ tvoří muž ve věku 20-50 let, bez jakéhokoli zdravotního omezení nebo jen dočasně práce neschopný, s ukončeným úplným středním odborným vzděláním s maturitou, který bydlí v obci s více než 50 000 obyvateli v okrese Ostrava-město, tj. bydlí ve městě Ostravě.

Z užití dat obsahujících údaje pouze o nezaměstnaných osobách, při výše uvedené specifikaci regresních modelů, vyplývá nebezpečí určitého zkreslení získaných výsledků, na které je nezbytné upozornit. Toto zkreslení vyplývá ze skutečnosti, že mezi uchazeči o zaměstnání s délkou nezaměstnanosti menší než 12 měsíců se v současnosti nacházejí také jedinci s takovými osobnostními charakteristikami, jež v budoucnu způsobí jejich dlouhodobou nezaměstnanost. Zatím jsou však pojímáni jako krátkodobě nezaměstnaní (do 12 měsíců), což může vést k podceňování významu jednotlivých faktorů dlouhodobé nezaměstnanosti, konkrétně pak jednak ke snižování hodnoty regresních koeficientů těchto faktorů, jednak snižování jejich statistické významnosti. Vzhledem k předpokládanému nízkému zastoupení „budoucích dlouhodobě nezaměstnaných“ mezi krátkodobě nezaměstnanými (do 12 měsíců) lze kvantitativní efekt uvedeného zkreslení považovat za nevýznamný.

Jak výsledky odhadů výše specifikovaných modelů ukazují, osobnostní charakteristiky jsou extrémně významnými faktory překročení (nepřekročení) 12 měsíční délky nezaměstnanosti, a to i při zahrnutí proměnných aproximujících stav trhu práce v dané lokalitě (tj. okres, velikost obce a podíl nezaměstnaných na počtu obyvatel dané obce). Riziku dlouhodobé nezaměstnanosti čelí zejména osoby vyžadující zvláštní pomoc (tento atribut zvyšuje pravděpodobnost setrvání v nezaměstnanosti déle než 12 měsíců přibližně o 50 %), osoby se zdravotním postižením (zdravotní postižení zvyšuje pravděpodobnost setrvání v nezaměstnanosti déle než 12 měsíců o více než 30 %) a osoby pečující o dítě do 15 let (péče o dítě zvyšuje pravděpodobnost setrvání v nezaměstnanosti déle než 12 měsíců o necelých 30 %). Z dalších charakteristik lze pak zmínit vzdělání, věk a pohlaví. V případě vzdělání lze uvést, že každý další dosažený stupeň vzdělání snižuje pravděpodobnost překročení 12 měsíční délky nezaměstnanosti o více než 2 %, což v případě středního vzdělání s maturitou již představuje přibližně 10 %. Rostoucí věk naopak tuto pravděpodobnost zvyšuje, což je patrné zejména při sledování věkových kategorií, neboť se ukázalo, že uchazeči o zaměstnání starší 50 let mají pravděpodobnost setrvání v nezaměstnanosti déle než 12 měsíců o 13 % vyšší než uchazeči mladší, přičemž věk do 20 let naopak tuto pravděpodobnost snižuje, a to přibližně o 4 %. (Také v případě uchazečů o zaměstnání spadající do kategorie absolventů je pravděpodobnost výskytu dlouhodobé nezaměstnanosti nižší o necelých 8 %.) V případě pohlaví lze uvést, že ženy čelí vyšší pravděpodobnosti dlouhodobé nezaměstnanosti, a to přibližně o 5 % ve srovnání s muži.

Tab.3.1: Odhady regresních modelů

Model 1	P-st	Koeficient	P-st abs.	Model 2	P-st	Koeficient	P-st abs.
<i>pohl</i>	•	0,0496593	0.0000	<i>pohl</i>	•	0,0537922	0.0000
<i>rok_nar</i>	•	-0,0068668	0.0000	<i>do20let</i>	•	-0,0383694	0.0004
<i>vzděl</i>	•	-0,0226548	0.0000	<i>nad50let</i>	•	0,1310910	0.0000
<i>zdrav</i>	•	0,1340564	0.0000	<i>zdrav_jzom</i>	•	0,3407212	0.0000
<i>absolv</i>	•	-0,0143235	0.0059	<i>zdrav_znev</i>	•	0,3730141	0.0000
<i>matky</i>		0,0042330	0.7695	<i>zdrav_castinv</i>	•	0,3894322	0.0000
<i>dítě15</i>	•	0,2803016	0.0000	<i>zdrav_plninv</i>	•	0,2381505	0.0079
<i>zvl_pom</i>	•	0,5025961	0.0000	<i>vzděl_AB</i>	•	0,1007429	0.0047
<i>okr_br</i>		-0,0043227	0.8368	<i>vzděl_CDE</i>	•	0,0473171	0.0000
<i>okr_fm</i>	•	-0,0618386	0.0002	<i>vzděl_HJ</i>		0,0001182	0.9875
<i>okr_ki</i>	•	0,1038460	0.0000	<i>vzděl_K</i>	•••	0,0216978	0.0816
<i>okr_nj</i>	•	-0,0925498	0.0000	<i>vzděl_L</i>	••	-0,0169484	0.0462
<i>okr_op</i>		0,0538180	0.0032	<i>vzděl_N</i>		-0,0141657	0.5564
<i>obec_obyv</i>	•••	0,0000001	0.0763	<i>vzděl_R</i>		0,0122850	0.4416
<i>obec_podil_nez</i>	•	0,0121424	0.0000	<i>vzděl_TV</i>		0,0187229	0.1447
<i>konstanta</i>	•	13,4982436	0.0000	<i>absolv</i>	•	-0,0761800	0.0000
				<i>matky</i>		-0,0234805	0.1024
				<i>dítě15</i>	•	0,2910581	0.0000
				<i>zvl_pom</i>	•	0,4617355	0.0000
				<i>okr_br</i>		0,0137582	0.3538
				<i>okr_fm</i>	•	-0,0681259	0.0000
				<i>okr_ki</i>	•	0,1028725	0.0000
				<i>okr_nj</i>	•	-0,0766725	0.0000
				<i>okr_op</i>	•	0,0543009	0.0000
				<i>obec_do2tis</i>	•	-0,0280828	0.0018
				<i>obec_2-50tis</i>	••	-0,0172756	0.0448
				<i>obec_20-50tis</i>	•	-0,0528754	0.0000
				<i>obec_podil_nez</i>	•	0,0105292	0.0000
				<i>konstanta</i>		-0,0139148	0.3826
R ²	0.267831			R ²	0.292240		
adj. R ²	0.267683			adj. R ²	0.291973		
n	74 288			n	74 288		

Zdroj: vlastní zpracování

Pozn. 1: • regresní koeficient je statisticky významný na hladině významnosti 0,01,
 •• regresní koeficient je statisticky významný na hladině významnosti 0,05,
 ••• regresní koeficient je statisticky významný na hladině významnosti 0,1.

Pozn. 2: Modely ve všech případech byly odhadovány metodou OLS. Pro korekci důsledků identifikované autokorelace a heteroskedasticity byla v případě obou modelů použita Newey-Westova metoda korekce standardních chyb.

Pozn. 3: V případě Modelu 1 byla testována také varianta, v níž byla proměnná pro vzdělání nahrazena proměnnými pro poslední vykonávané zaměstnání a požadované zaměstnání. Odhad takto specifikovaného modelu nepřinesl žádné výrazné změny ani v hodnotách regresních koeficientů ani v hodnotě koeficientu determinace. Tento model byl, vzhledem k datovým nedostatkům, odhadnut na základě 56 488 pozorování.

Pozn. 4: Poměrovací základ Modelu 2 tvoří muž ve věku 20-50 let, bez jakéhokoli zdravotního omezení nebo jen dočasně práce neschopný, s ukončeným úplným středním odborným vzděláním s maturitou, který bydlí v obci s více než 50 000 obyvateli v okrese Ostrava-město, tj. bydlí ve městě Ostravě.

Box 3.1: Znamení zvěrokruhu jako determinanta dlouhodobé nezaměstnanosti?

Zaujatost současné společnosti astrologií, spolu s astrology uváděným potenciálem slunečních znamení zachytit základní povahové rysy jedince, jeho předpoklady a potenciál (a to s přibližně 80% přesností, jak bývá odhadováno), vedlo autory tohoto článku k experimentálnímu zařazení znamení zvěrokruhu, v němž se uchazeči o zaměstnání narodili, mezi vysvětlující proměnné modelů. Za předpokladu vyhraněných a stabilních osobnostních charakteristik v závislosti na době narození a jemu odpovídajícímu slunečnímu znamení lze tuto vysvětlující proměnnou chápat jako proxy proměnnou pro osobnostní rysy uchazečů o zaměstnání, které v disponibilních datech nejsou obsaženy, ale zároveň s velkou pravděpodobností tvoří významnou determinantu délky neza-

městnanosti.

Kvantifikace významu jednotlivých slunečních znamení na vysvětlení binární proměnné pro překročení 12 měsíční délky nezaměstnanosti bylo prováděno jejich postupným přidáváním do původních modelů (vždy bylo přidáno pouze jedno znamení jako vysvětlující proměnná) a opětovným odhadem takto specifikovaných modelů. Bylo tak testováno, zda uvažované sluneční znamení má oproti všem ostatním znamením zvěrokruhu odlišnou pravděpodobnost dlouhodobé nezaměstnanosti.

Z odhadů nově specifikovaných modelů pak vyplynulo, že lidé narození ve znamení kozoroha (jež bývají charakterizováni jako vytrvalí, ctizádostiví, spolehliví lidé) mají oproti lidem narozeným v jiných znameních přibližně o 1 % nižší pravděpodobnost stát se dlouhodobě nezaměstnaným a lidé narození ve znamení ryby (jež jsou charakterizováni jako zdrženliví, plaší a málo průbojní lidé) mají tuto pravděpodobnost naopak přibližně o 1 % vyšší.

Tab. 3.2: Odhady regresních koeficientů znamení zvěrokruhu

Model 1	P-st	Koeficient	P-st abs.	změna adj. R ² modelu	Model 2	P-st	Koeficient	P-st abs.	změna adj. R ² modelu
Beran		0,0009061	0,8543	-0,000010	Beran		-0,0019968	0,6802	-0,000008
Býk		-0,0023663	0,6260	-0,000008	Býk		-0,0065115	0,1744	0,000008
Bliženci		-0,0028609	0,5689	-0,000007	Bliženci		-0,0064035	0,1973	0,000007
Rak		0,0042406	0,4013	-0,000003	Rak		0,0066792	0,1764	0,000008
Lev		0,0033923	0,5063	-0,000006	Lev		0,0058387	0,2421	0,000003
Panna		0,0010716	0,8330	-0,000010	Panna		0,0030884	0,5376	-0,000006
Váhy		-0,0024346	0,6399	-0,000008	Váhy		0,0036037	0,4801	-0,000005
Štír		-0,0047875	0,3738	-0,000002	Štír		-0,0010800	0,8389	-0,000009
Střelec		-0,0011190	0,8403	-0,000010	Střelec		0,0026058	0,6345	-0,000007
Kozoroh	•••	-0,0097036	0,0629	0,000023	Kozoroh	••	-0,0107127	0,0359	0,000031
Vodnář		0,0025324	0,6138	-0,000008	Vodnář		-0,0008787	0,8584	-0,000009
Ryby	•••	0,0099290	0,0513	0,000027	Ryby		0,0062991	0,2102	0,000006

Zdroj: vlastní zpracování

Pozn. 1: • regresní koeficient je statisticky významný na hladině významnosti 0,01,

•• regresní koeficient je statisticky významný na hladině významnosti 0,05,

••• regresní koeficient je statisticky významný na hladině významnosti 0,1.

Pozn. 2: Modely ve všech případech byly odhadovány metodou OLS. Pro korekci důsledků identifikované autokorelace a heteroskedasticity byla v případě obou modelů použita Neset-Westova metoda korekce standardních chyb.

Pozn. 3: Ve všech případech byly regresní koeficienty odhadnuty na základě 74 288 pozorování.

4. Nástroje politiky zaměstnanosti v Moravskoslezském kraji orientované na snižování dlouhodobé nezaměstnanosti

Dlouhodobá nezaměstnanost v okresech Moravskoslezského kraje byla a je ovlivňována pomocí nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. Od roku 2004, a v případě projektů Evropské iniciativy EQUAL i dříve, jsou využívány také finanční zdroje z Evropského sociálního fondu. Implementace ESF v programovaném období 2007-2013 je realizována několika formami.

▪ Globální grant

Globální grant je realizován na úrovni zprostředkujícího subjektu (MPSV ČR), který vyhlašuje výzvy ke globálnímu grantu. V rámci globálního grantu budou realizovány grantové projekty, jejichž náklady nepřesáhnou 3 000 000 Kč.

▪ Národní individuální projekty (NIP)

NIP jsou realizovány prostřednictvím ÚP podle stejné metodiky a pravidel jako nástroje APZ. Finanční prostředky na realizaci aktivit v rámci NIP jsou přiděleny jednotlivým úřadům práce rovněž podle stejného mechanismu jako prostředky národní APZ, tzn. koeficientu potřeby.

▪ *Regionální individuální projekty (RIP)*

RIP realizují úřady práce s tím, že přednost mají projekty realizované z úrovně pověřených úřadů práce s dopadem na celý kraj, resp. na 2 a více okresů. RIP musí být zaměřeny na komplexní řešení situace určité skupiny uchazečů či zájemců o zaměstnání na trhu práce, tzn. využitím více nástrojů a opatření APZ, a to i inovovaných či nových nástrojů, které budou v rámci projektu odzkoušeny. V případě, že se jedná o inovované nástroje či nové nástroje a přístupy, je nutné, aby projekt obsahoval podrobný popis (metodiku) využití tohoto nástroje. Podmínkou je dodržení pravidla způsobilosti výdajů na inovované nástroje, nové nástroje a přístupy z hlediska ESF.

NIP a RIP trvají nejdéle 3 roky od doby zahájení projektu. V této lhůtě musí být jednotlivé projekty i věcně uzavřeny. Projekty, které začnou později v letech 2010 až 2013, musí být věcně uzavřeny nejpozději do 31. srpna 2015.

Úřady práce Moravskoslezského kraje v roce 2009 připravily několik regionálních individuálních projektů, jejichž aktivity by mohly efektivně působit ve směru snižování dlouhodobé nezaměstnanosti.

Na cílovou skupinu uchazečů o zaměstnání s délkou evidence více než 12 měsíců je zaměřen projekt „*Příprava +*“. Vlastní projekt je orientován na širší cílovou skupinu - uchazeče o zaměstnání s délkou evidence nad 5 měsíců. Je určen pro ty osoby, u nichž poradenská práce úřadů práce nevedla k aktivizaci a jejich úspěšnému uplatnění na trhu práce. Zahrnuje pracovně-profesní diagnostiku, sociálně-pracovní terapii, rekvalifikace, zprostředkování zaměstnání, mzdové příspěvky zaměstnavatelům a další aktivity. Projektu by se mělo zúčastnit minimálně 1 200 nezaměstnaných a předpokládané zahájení je 4. čtvrtletí 2009.

Projekt „*Návrat +*“ je orientován na osoby, kterým je věnována zvýšená péče při zprostředkování zaměstnání, včetně osob se základním vzděláním a osob opakovaně vedených v evidenci úřadů práce. Tento projekt je zaměřen především na osoby s chybějící nebo nevhodnou kvalifikací. Jedná se o individuální poradenství, pracovně-profesní diagnostiku, motivační program, rekvalifikace, strukturovanou praxi, zprostředkování zaměstnání, mzdové příspěvky zaměstnavatelům a další aktivity. Realizace projektu by měla být zahájena v září 2009 a postupně by se projektu mělo zúčastnit 400 uchazečů o zaměstnání. I když projekt není přímo orientován na osoby s délkou evidence více než 12 měsíců, výše uvedené cílové skupiny se mezi dlouhodobě nezaměstnanými hojně vyskytují.

Dalším projektem, který by mohl přispět ke snížení dlouhodobé nezaměstnanosti je projekt „*Start*“. Cílovou skupinou jsou osoby, kterým je věnována zvýšená péče o zaměstnání, včetně osob se základním vzděláním, osob opakovaně vedených v evidenci úřadů práce a absolventů vysokých škol. Aktivity jsou zaměřeny především na osoby, které mají uplatnitelnou kvalifikaci, ale chybí jim schopnost sebe prezentace a měkké dovednosti. Aktivity projektu budou zahrnovat individuální poradenství, školení měkkých dovedností, techniky hledání zaměstnání, počítačové dovednosti, zprostředkování zaměstnání, mzdové příspěvky zaměstnavatelům a další činnosti. Projektu by se mělo zúčastnit minimálně 800 osob a zahájen by měl být ve 4. čtvrtletí 2009.

Závěr

Analýza ukázala, že u 91,4 % dlouhodobě nezaměstnaných se vyskytuje alespoň jeden z 8 výtípaných rizikových faktorů vedoucích k prodloužení délky nezaměstnanosti. V 29,9 % případů se jedná o jeden faktor, u 41,2 % dlouhodobě nezaměstnaných současně působí dva faktory a u 17,9 % tři faktory. Současné působení více než tří rizikových faktorů se vyskytuje pouze v malém počtu případů.

Nejčastějšími rizikovými faktory jsou výskyt zdravotního postižení nebo jiných zdravotních omezení (celkem v 65,1 % případech), věk přesahující 50 let (celkem v 47,2 % případů) a dosažení nízké úrovně

vzdělání (celkem v 38,1 % případů). Alespoň jeden z uvedených rizikových faktorů se vyskytuje celkem u 18 235 dlouhodobě nezaměstnaných, což odpovídá 84,2 %. Kombinace všech uvedených faktorů se pak vyskytuje u 3 095 dlouhodobě nezaměstnaných, což odpovídá 70,6 % uchazečů, kteří kumulují 3 a více rizikových faktorů.

Výsledky regresní analýzy ukázaly, že osobnostní charakteristiky jsou extrémně významnými faktory překročení (nepřekročení) 12 měsíční délky nezaměstnanosti. Riziku dlouhodobé nezaměstnanosti čelí zejména osoby vyžadující zvláštní pomoc (tento atribut zvyšuje pravděpodobnost dlouhodobé nezaměstnanosti přibližně o 50 %), osoby se zdravotním postižením (zdravotní postižení zvyšuje uvažovanou pravděpodobnost o více než 30 %) a osoby pečující o dítě do 15 let (tento faktor zvyšuje pravděpodobnost dlouhodobé nezaměstnanosti o necelých 30 %). Z dalších charakteristik lze pak zmínit vzdělání, věk a pohlaví. V případě vzdělání lze uvést, že každý další dosažený stupeň vzdělání snižuje pravděpodobnost překročení 12 měsíční délky nezaměstnanosti o více než 2 %. Rostoucí věk naopak tuto pravděpodobnost zvyšuje, což je patrné zejména při sledování věkových kategorií, neboť se ukázalo, že uchazeči o zaměstnání starší 50 let mají pravděpodobnost setrvání v nezaměstnanosti déle než 12 měsíců o 13 % vyšší než uchazeči mladší. V případě pohlaví lze uvést, že ženy čelí vyšší pravděpodobnosti dlouhodobé nezaměstnanosti, a to přibližně o 5 % ve srovnání s muži.

Dlouhodobá nezaměstnanost v okresech Moravskoslezského kraje byla a je ovlivňována pomocí nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. Od roku 2004, a v případě projektů Evropské iniciativy EQUAL i dříve, jsou využívány také finanční zdroje z Evropského sociálního fondu. Implementace ESF v programovaném období 2007-2013 je realizována formou globálních grantů, národních individuálních projektů a regionálních individuálních projektů.

Kontakt

Ing. Jiří Balcar, Ph.D.

RPIC-ViP s.r.o.

Výstavní 8, 709 00 Ostrava

E-mail: balcar@rpic-vip.cz

doc. RNDr. Šimek Milan, Ph.D.

VŠB - TUO, Ekonomická fakulta, Katedra národohospodářská

Sokolská třída 33, 701 21 Ostrava 1

E-mail: milan.simek@vsb.cz

Citační záznam tohoto článku

BALCAR, J., ŠIMEK, M. *Struktura a faktory dlouhodobé nezaměstnanosti v Moravskoslezském kraji, možnosti ovlivňování její úrovně pomocí nástrojů aktivní politiky trhu práce* [online].

Datum publikování 17.9.2009, [cit. 17.9.2009]. Dostupné z <<http://resa.rza.cz/www/file.php?id=77>>.

Použitá literatura

- [1.] GUJARATI, D. *Essentials of Econometrics*.
1. ed. New York: McGraw-Hill, 1992. 466 p. ISBN 0-07-112624-4.
- [2.] HUŠEK, R. *Ekonometrická analýza*.
1. vyd. Praha: Ekopress, 1999. 303 s. ISBN 80-86119-19-X.
- [3.] Úřad práce v Ostravě. *Databáze uchazečů o zaměstnání v Moravskoslezském kraji k 30.6. 2009*
[databáze na CD-ROM].
Ostrava: Úřad práce v Ostravě, 2009.
- [4.] *Zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, úplné znění* [on-line].
[cit. 1.9.2009] <http://portal.mpsv.cz/sz/obecne/prav_predpisy/akt_zneni/z_435_2004/novelizace_158_2009_od_4.7.2009.pdf>.

Přílohy

Příloha 1: Struktura uchazečů o zaměstnání podle věku, dosaženého stupně vzdělání a zdravotního omezení

			celkem	7540	10	7777	1103	5194	17	12	21653
			do 50 let	5574	6	3883	583	1370	11	9	11436
			50 let a více	1966	4	3894	520	3824	6	3	10217
celkem	do 50 let	50 let a více	věk x vzdělání x zdravotní stav	bez zdravotního omezení	osoba dočasně práce neschopná	jiné zdravotní omezení	OZP - zdrav. znevýhod.	OZP - částečně invalidní	OZP - plně invalidní (§ 39/1b)	n.a.	celkem
37	14	23	A - bez vzdělání	19		13	1	4			37
100	78	22	B - neúplné základní vzdělání	65		21	3	10	1		100
8115	4268	3847	C - základní vzdělání	2870	3	3282	416	1530	7	7	8115
8	7	1	D - nižší střední vzdělání	5				3			8
417	364	53	E - nižší střední odborné vzdělání	199	1	119	26	72			417
9281	4625	4656	H - střední odborné vzdělání s výučním listem	2426	2	3388	500	2956	8	1	9281
194	75	119	J - střední nebo stř. odb. vzděl. bez matur. i výuč. listu	84	1	52	8	49			194
496	303	193	K - úplné střední všeobecné vzdělání	286		127	23	59		1	496
621	464	157	L - úplné střední odborné vzdělání s vyučením i maturitou	314		193	30	84			621
1868	986	882	M - úplné střední odborné vzdělání s maturitou (bez vyučení)	928	2	495	85	355	1	2	1868
25	20	5	N - vyšší odborné vzdělání	19		3		3			25
55	48	7	R - bakalářské vzdělání	40		7	2	5		1	55
430	183	247	T - vysokoškolské vzdělání	282	1	77	8	62			430
6	1	5	V - vysokoškolské doktorské vzdělání	3			1	2			6
21653	11436	10217	Celkem	7540	10	7777	1103	5194	17	12	21653